

E

EBER, PAUL

Paul Eber blev født 8. nov. 1511 i Kitzingen i Nederfranken som søn af skrædder Johannes Eber og hustru Margaretha Pflaum. Da han havde gode evner, blev han trods forældrenes fattigdom sendt til gymnasiet i Ansbach 1523, men samme aar døde hans moder, og aaret efter blev han selv farligt syg, blev hentet hjem, men faldt af hesten og blev slæbt ved stighøjlen, saa han paadrog sig en rygskaade og blev pukkelrygget. Efter et aars hvile kom han paa det evangeliske gymnasium i Nürnberg med understøttelse af raadet og rige folk fra byen. Her var Joachim Camerarius hans lærer og blev hans ven for livet.

Ved paasketid 1532 drog han til Wittenberg for at lære hos »nutidens Elias og Elisa«; saadan kaldte han Luther og Melanchthon, hvis venskab han vandt ved sin dygtighed og smukke livsførelse. Især kom han til at staa Melanchthon meget nær, blev hans fortrolige og i mange vigtige sager hans sekretær, saa man spøgende kaldte ham »Philippi Repertorium«. Det var ogsaa Melanchthon, som valgte en kone til ham, den ærbare jomfru Helena Küffner fra Leipzig, med hvem han giftede sig 13. sept. 1541; hun blev ham en from og gudfrygtig hustru og skænkede ham 14 børn, hvoraf dog kun to sønner og to døtre overlevede ham. Han har sat sin Helena et æresminde i den smukke nyttaarsalme »Helfft mir Gotts güte preisen«, hvor begyndelsesbogstaverne i versene danner navnet Helena; se »Guds godhed vil vi prise«, II, 61 ff.

Allerede 1536 var han blevet docent ved det filosofiske fakultet. 1541 blev han professor i latinsk grammatik, senere i fysik; han underviste i naturhistorie, verdenshistorie, ja endog i anatomi. Men snart kom der svære tider. Luther døde, og den Schmalkaldiske krig brød ud. De fleste studenter og professorer flygtede fra Wittenberg, kun Bugenhagen, Cruziger og Eber blev tilbage. Da bad de ofte Josafats bøn i 2. Krøn. 20, 6-12, over hvilken Eber siden skrev sin kendte salme »Wenn wir in höchsten nöten sein«, se »Naar i den største nød vi staa«, IV, 4 ff. Det er ikke no-

gen kampsalme. Det er Melanchthons discipel, som fører ordet: kun hengivelse, anraabelse om hjælp. Men fjenden kom; hertug Moritz lukkede universitetet, og Eber maatte skjule sig forskellige steder med sin familie. Da det blev genaabnet 1548 vendte han straks tilbage. 1551/52 var han rektor. Men saa kom der atter hjemsøgelser, pest og dyrtid. Alene af præsterne døde 250 af pesten. 1556 blev han professor i hebraisk, kort efter slotspræst i Wittenberg og 1558 Bugenhagens efterfølger som førstepæst i byen og generalsuperintendent i kurfyrstendømmet Sachsen, og nu var det ham, som havde ansvaret for de hjemsøgte menigheder, som han maatte finde nye præster til.

Efter nogen tøven tog Eber den teologiske doktorgrad 1559. Da Melanchthon endelig havde faaet sin Paulus saa vidt, kunde han lægge sig til at dø i fred, og Eber overtog det aandelige førerskab i Wittenberg. Angrebene paa philippisternes nadverlære vendte sig nu mod ham, indtil han 1562 afværgede dem med en luthersk bekendelse. 1568 stod han i spidsen for Wittenberg-teologerne under religionssamtalerne med Jena-teologerne i Altenburg (om de gode gerninger, den frie vilje og retfærdiggørelsen), og efter 20 ugers diskussion vendte han tilbage med hovedpine og et sorgmodigt hjerte, fordi Jena-teologerne havde stemplet wittenbergerne som folk, der ikke burde have adgang til nadveren eller til at være daabsvidner. Bedrøvelsen svækkede hans modstandskraft overfor det kolde vintervejr, og da han kom hjem, døde i løbet af kort tid hans hustru og to andre af hans familie. Det blev for meget for ham; han døde 10. dec. 1569, efter at have styrket sig til den sidste kamp ved at bede sin egen salme om en salig afsked: »Herr Jesu Christ, war Mensch und Gott«, se »Vor Herre Jesus, Gud og mand« og dens sideskud »Naar syn og hørelse forgaar«, V, 172 ff.

Næst efter Luther er han den betydeligste salmedigter blandt wittenbergerne. Hans salmer har en god form, et barnligt, enfoldigt og hjertevarmt indhold; man mærker ofte, at de er skrevet for hans børn. Af et brev fra 1551, hvori han kalder sig »Musicae amantissimus«, kan man skønne, at

flere af hans salmer allerede maa være velkendte. Traditionen har tillagt ham 17, men med sikkerhed kan man kun tilskrive ham de tre, som allerede er nævnt, samt hans oversættelse af Melanchthons »Dicimus grates, tibi summe rerum«, se »O gode Gud, vi takker dig«, IV, 73 ff. Alle hans fire »sikre« salmer er bevaret i EKG og oversatte til dansk. Det er ret enestaaende.

Ebers børn satte deres fader og reformationen et værdigt minde, idet de lod Lucas Cranach d. y. male et stort billede af Kristi vinbjerg, hvor katolikkerne paa den venstre side ødelægger alt, mens Luther paa højre side bereder jorden med hakken, Melanchthon og Joh. Förster bringer vand fra brønden, Bugenhagen og Cruziger slaar pæle i jorden, og Paul Eber binder rankerne op.

Koch I, 271-78. Kulp 309. KulpBF 37, 115, 282. 314. Handbuch 89-91. Skaar II, 417. Lars Aanestad i Concordia 1959, s. 194-98.

Guds Godhed ville vi prise. Se II, 61 ff.
(Th82) Th86,19. K. P 25. Gb 15. R 52.
KH 36. Æ 62. MB 59. N 499. D 667.
La 174. Hauge 83.

Naar vi i største nøden staa. Se IV, 4 ff.
Th 266. K. P 545. Gb 116. Æ 339. MB 702.
La 220. Hauge 107.

Naar vi i Nød og Fare staa. E 67.
Naar vi i største Nød mon staae.
R 428. N 544. La rev 197.
Naar i den største nød vi staa.
RT2,943. KH 522. D 564.
Naar me i største naud lyt staa. Nynorsk 162.

O gode Gud, vi takke dig. R 21. KH 28.

Herre Jesu Christ sand Mennisk oc Gud.

Se V, 172 ff.
Th 335. K. P 472. Gb 57.
Herre Jesu Christ sand Gud oc Mand.
Th82. Mol. Cas. La 548. Hauge 324.
O Jesu Christ! Guds Salvende. E 412.
Herr Jesu! Gud og menniske. Æ 381.
Min Herre Christe, Gud og Mand. MB 607.
Min Herre Christ, sand Gud og Mand. N 556.
Vor Herre Jesus, Gud og Mand.
RT2,984. KH 629. D 611.
O Herre Krist, sann Gud og mann.
La rev 603. Nynorsk 476 (Aa Herre...).

Naar Syn og Hørelse forgaaer.

R 551. KH 634. D 617.

EHRENBORG, BETTY. Se *Posse*, C. E., født Ehrenborg.

EKLUND, JOHAN ALFRED. Se V, 267-71.

ELMENHORST, HEINRICH

Heinrich Elmenhorst blev født 19. okt. 1632 i Parchim i Mecklenburg. Han studerede teologi i Leipzig, hvor han 1653 blev magister, og derefter studerede han videre i Wittenberg. 1660 blev han diakon ved Cathrinekirken i Hamburg, hvor han 1667 blev forfremmet til ærkediakon og 1670 til sognepræst.

Han var meget interesseret i musik, navnlig i operaforestillinger, og medvirkede til, at der i 1677 blev oprettet et operahus i Hamburg, saa borgerne kunde opleve, hvad man hidtil kun havde set ved fyrstehoffer. Elmenhorst selv fik opført operaen »Michal og David« 1679 og »Charitine, eine geistliche Opera« 1681. Det gav anledning til, at pietisterne i Hamburg rejste en storm mod operaspil i almindelighed og Elmenhorst i særdeleshed, men han forsvarede sig i prædikener, som blev udgivet. Han maatte ogsaa forsvare sig, fordi han havde bygget et privathus, hvor han og hans hustru Cathrine Elisabeth Corfinius boede. De var barnløse.

Han udgav 1681 »Geistliche Lieder, theils auf die Hohen Feste, theils auf die Passion oder Leiden Christi, theils auf unterschiedliche Vorfällen im Christenthum gerichtet«. Her er 30 salmer med melodier af lægen Johann Wolfgang Frank, bl. a. »Du schenkest mir dich selbst«, som Brorson har oversat, og nadversalmen »Singe nun, erfreuter Mund«, som Rostgaard har oversat. 1682 udkom 25 nye lejlighedssalmer som en fortsættelse af tredje afdeling af den første samling. Samlet blev disse salmer udgivet 1685.

Endelig kom 1700 »Geistreiche Lieder« med tilføjelse af nye salmer, saa antallet kom op paa 100.

Elmenhorst døde 21. maj 1704. Ingen af hans salmer er bevaret i EKG.

Koch V, 365-69.

Du skenker mig dig selv (Brorson)

(Du schenkest mir dich selbst)

P 428. Gb 183.

La 314. Hauge 458. La rev 300. Nynorsk 776.

Syng, min Mund, bliv stedse ved (Rostgaard)

(Singe nun, erfreuter Mund)

P 216. Gb 30.

Hauge 461.

Sørge, hvem som sørge vil (ukendt oversætter)

(Stell, o Herz, dein Trauern ein. 1682)

Tus.

EMPEYTAZ, HENRI LOUIS

H. L. Empeytaz blev født i Geneve 1790, samme